

PREHĽAD INTERNETOVEJ JAZYKOVEDY V MEDZINÁRODNEJ A V MAĎARSKEJ ODBORNEJ LITERATÚRE

Vojtech ISTÓK¹

ABSTRACT

My work is an attempt to acquire an overview of the history, terminology and methodology of international and Hungarian internet linguistics (cf. Istók 2019). Researchers have been interested in naming the means of computer communication and interactive cybergenres from the beginnings (90s). Internet linguists use the resulting terminology by giving emphasis to certain elements of digital communication based on their main subject: (1) the medium (e.g. *Computer-Mediated Communication*); (2) a written linguistic character (e.g. *Spontaneous Written Language – Planned Written Language*); (3) a spoken linguistic character (e.g. *Netspeak*); (4) a hybrid character (e.g. *konzeptioneller Hybrid*). Out of these, I consider the most acceptable those terms which focus on the medium (computer, internet, digital or electronic medium etc.), since they are general labels. In the paper I claim that the net language per se does not exist, but the use of this term as an illusoricum (see Lanstyák 2018: 7, 17–19, 164–168) or an umbrella term which integrates various cybergenres and texts is acceptable, or even necessary.

KEYWORDS

internet linguistics, netspeak, terminology, chronology, illusoricum

ÚVOD

Moja práca (cf. Istók 2019) je krátkym prehľadom ohľadom predmetu, metód a diskusií výskumu digitálnej komunikácie z jazykovedného hľadiska v terminologickom a historickom rámci (témou sa okrajovo zaoberám aj v niektorých predchádzajúcich prácach: Istók 2016: 71–71, 2017a, 2017b, 2018a: 11–26, Istók–Szerdi 2016a: 59–61, 2016b: 363–366). Kým niektorí experti sa snažia rozlíšiť podstatu („netovo-jazyčnosť“) netového jazyka už od jeho počiatku (90. roky) a vyjadrujú potrebu na všeobecné určenie predmetu výskumu tejto vedeckej oblasti, iní vysvetľujú nesprávne používanie netového jazyka a iných podobných termínov rôznorodosťou (navzájom vylúčiteľných) kyberžánrov a svojských riešení. Moja práca je jednak chronologickým a terminologickým zhrnutím danej vedeckej oblasti (viď prácu Ágnes Veszelszki s rovnakou témou: 2016) a jednak pokusom o syntézu rozdielnych zmýšľaní a o označenie netového jazyka ako iluzórika² (pre predstavenie pojmu viď Lanstyák 2018: 7, 17–19, 164–168), presnejšie obšírneho pojmu.

¹ Mgr. Vojtech Istók, PhD. Katedra maďarského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty Univerzity J. Selyeho. E-mail: vojtech.istok@gmail.com.

² V pôvodnom jazyku: *illuzórikum*.

1. CHRONOLOGICKÝ PREHĽAD INTERNETOVEJ JAZYKOVEDY

Walter Ong vo svojej monografii s názvom *Orality and Literacy* z roku 1982 rozlišuje tri obdobia dejín komunikácie: (1) *primary orality* (primárny ústny prejav), (2) *literacy* (písaný prejav) a (3) *secondary orality* (sekundárny ústny prejav). Pod prvým rozumie obdobie pred písmom, pod druhým dobu expanzie písma (od prvých tlačených kníh do polovice 20. storočia), pod tretím časový interval od vynájdenia zvukových záznamov a ich rozšírenia (telefón, rádio, magnetofón atď.) po rozšírenie televízie (obrazový prejav, op. cit. 136). Pre vznik a expanziu internetu pomenoval v jednom rozhovore v roku 1996 (Kleine–Gale 1996) popri spomenutých troch obdobiach aj štvrté – (4) *secondary literacy* (sekundárny písaný prejav, cf. Istók–Szerdi 2016a: 59). Charakteristickou črtou tohto obdobia, ktoré trvá dodnes, je, že jazyk a predovšetkým jeho digitálna varieta čoraz vo väčšej miere vniká do sveta technológie: „[...] možnosti a obmedzenia technológie alebo komunikačného média majú definitívny vplyv na (jazykové) správanie. Dalo by sa tiež povedať, že digitálny jazykový útvar (digilekt) – v dôsledku jeho technicky a technologicky predurčeného charakteru – neustále drží krok s informatickými a technickými inováciami, a tým pádom tiež prechádza neprestajnou premenou“³ (Veszelszki 2016: 59, 2017a: 25, vlastný preklad – V. I.).

Už začiatočnú myšlienkovú povahu diskusií v 80. rokoch stanovila preslávená sentencia Marshalla McLuhana (1964) – „The Medium is the Message“ („Médium je samo o sebe správou“). Na rolu komunikácie sprostredkovanej počítačom vo vyvolávaní lingvistických zmien ako prvá poukázala Naomi S. Baron (1984: 138): i keď počítačová komunikácia (t. j. umožnená písaním na stroji) je z hľadiska fyzickej podstaty písaná, nachádzame v nej prvky hovorovej reči (*speech-like writing* 'hovorové písanie').

V 90-tych rokoch výskumníkov (napr. Ferrara–Brunner–Whittemore 1991, Maynor 1994, Beißwenger 2000) ohľadom digitálnej komunikácie, ktorá sa vyznačovala súčasne prvkami ústneho a písaného prejavu, hlavne zaujímali jej gramatika, jej „hybridný“ charakter a z neho vychádzajúce formálne riešenia (napr. skratky, akronymá, emotikony).

K vymedzeniu netovej jazykovedy ako vedeckej oblasti došlo až v prvých rokoch po prelome tisícročia: španielsky jazykovedec Santiago Posteguillo vo svojej štúdii (*Netlinguistics and English for Internet Purposes*) publikovanej v roku 2002 a v monografii z roku 2003 s názvom *Netlinguistics* hľadá na túto disciplínu ako na nové odvetvie nachádzajúce sa s čiasťoučným prienikom medzi sociolingvistikou a počítačovou jazykovedou (pre bližší popis viď Háhn 2010: 10–17). Dovtedy už veľký počet empirických analýz podporilo tvrdenie, že digitálna komunikácia je skúmateľná metódami sociolingvistiky, teórie žánrov, analýzy diskurzov, pragmatiky, sémantiky, lexikológie, gramatiky, štylistiky a ďalších odborov, t. j. ide o interdisciplinárnu výskumnú oblasť (cf. Istók 2018a: 11).

Po prelome tisícročia dôraz postupne prešiel z formy na význam, pričom od roku 2010 sa už aj kyberpragmatika (skúmanie súvislostí medzi netovou komunikáciou a kontextom, zdvorilosťou, relevanciou atď.) považuje za významné odvetvie (napr. Yus 2011, Herring–Stein–Virtanen eds. 2013, Veszelszki 2015).

³ V pôvodnom jazyku: „[...] a technológia vagy médium lehetővé teszi és korlátai meghatározóak a (nyelvi) viselkedés. Úgy is mondhatjuk, hogy a digitális nyelvváltozat (a digilektus) – technikailag-technológiailag determinált jellege miatt – folyamatosan lépést tart az informatikai-technikai újításokkal, ezáltal maga is állandó változásban van”.

V súčasnosti pozorujem formovanie troch tendencií:

(1) prechod dôrazu z CMC⁴ na CMD⁵ (skúmanie druhého si v prvom rade môžeme predstaviť v sociolingvistickom a v pragmatickom rámci) (napr. Márku 2015, Porkoláb 2018, Istók 2018b);

(2) otvorenie netovej jazykovedy iným vedeckým oblastiam (s výrazným dôrazom na internetovú bezpečnosť, resp. na boj proti nepravdivým správam a predstieranej odbornosti) (napr. Veszelszki 2017b, Veszelszki et al. 2017, Falyuna 2018);

(3) využitie doterajších výsledkov netovej jazykovedy vo vyučovaní materinského jazyka (vo vyučovaní pravopisu, relácii významov, neologizmov atď.) (napr. Szerdi 2016, 2017a, 2017b, Constantinovits 2018).

2. PREHĽAD TERMINOLÓGIE (ANGLICKÁ A NEMECKÁ NETOVÁ JAZYKOVEDA)

Typy rozhovorov tvorené písanými jazykovými prejavmi komunikácie sprostredkovanými počítačom (Computer-Mediated Communication; skráteno: CMC; viac o pojme vid' Herring ed. 1996) – napr. čet, fórum, okamžité správy (Facebook Messenger, Skype) – charakterizujú jedinečné vlastnosti hovorového jazyka (dialogickosť, spontaneita, neviazanosť, uvoľnenosť) a odlišnosť od normatívneho (štandardného) jazykového variantu (cf. Herring 2001: 614; viac o rozhovoroch interaktívneho typu CMC vid' Petykó 2012). V krátkosti sa k tomu vyjadruje Christa Dürscheid a Karina Frick v knihe s názvom *Schreiben digital*: „V každodennej komunikácii píšeme, ako hovoríme, ale nehovoríme tak, ako píšeme“⁶ (2016: 86, vlastný preklad – V. I.). V nasledujúcich častiach uvidíme, že prípadný (!) hovorový charakter CMC spôsobuje najviac názorových, či terminologických rozdielov v medzinárodnej a v maďarskej odbornej literatúre.

Kniha Davida Crystala o netovej jazykovede s názvom *Language and the Internet*, ktorá vytvorila novú školu myslenia v tomto odbore, sa dostala do povedomia ako prvá monografia internetovej jazykovedy, avšak Peter Schlobinski proti nej sformuloval ostrú kritiku: „Dielo *Language and the Internet* bolo pre mňa sklamaním z viacerých dôvodov: robili jej reklamu a ospevovali ju ako »prvú knihu so zameraním na internet napísanú odborníkom jazykovedy«, toto všetko je však z nemeckého akademického hľadiska celkom nevýhodné, hlavne tak, že autor sa neodvoláva ani na jeden zdroj v nemeckom jazyku“⁷ (Schlobinski 2001: 2, vlastný preklad – V. I.) – píše nemecký jazykovedec v jednej svojej recenzii, v ktorej na podporu svojho tvrdenia predstavuje niekoľko kníh v nemeckom jazyku vydané počas rokov 1995 a 2001. Toto môže byť jedným z dôvodov, prečo sa nemeckí autori začali výrazne

⁴ Angl. *Computer-Mediated Communication* 'komunikácia sprostredkovaná počítačom' (pre bližšie informácie vid' Herring ed. 1996). Nie je jednoznačné, kto použil tento výraz ako prvý, je však isté, že Susan Herring má nesmiernu zásluhu v rozšírení tohto termínu.

⁵ Angl. *Computer-Mediated Discourse* 'diskusia sprostredkovaná počítačom' (pre bližšie informácie vid' Herring 2001, 2004).

⁶ V pôvodnom jazyku: „In der Alltagskommunikation schreiben wir zwar, wie wir sprechen; wir sprechen aber nicht so, wie wir schreiben“.

⁷ V pôvodnom jazyku: „I am just as much disappointed in the book *Language and the Internet*. And this for various reasons. Announced and advertised as »the first book by a language expert on the linguistic aspects of the Internet«, it is sad from a German academic perspective, for none of the German-language literature on this topic is ever mentioned“.

vyhýbať anglosaskej odbornej literatúre (napr. Dürscheid–Frick 2016), a táto tendencia je, samozrejme, pozorovateľná aj opačným smerom (napr. Barton–Lee 2013).

Schlobinski vo svojej recenzii nepochybuje iba „novosť“ knihy, ale aj *raison d'être* crystalového termínu *netspeak* ('internetový jazyk, internetová reč'). Podľa nemeckého odborníka toto pomenovanie je neakceptovateľné z hľadiska jazykovedy aj z hľadiska teórie komunikácie, a toto je vyslovene pravdivé vtedy, keď sa k problematike priblížime zo strany jazykových variantov (Schlobinski 2001: 3–4). Crystalov termín predpokladá tretie komunikačné médium, ktoré je prechodom medzi písaním a rozprávaním, pričom implikuje aj jazyk elektronického charakteru (viď Crystal 2001: 48). Schlobinski týmto naznačuje, že internetovú komunikáciu charakterizuje jazyková diverzita podobná „realite“ (typy textov, registre štýlu, žánre médií, žánre komunikácie, viď Luckmann 1986), spomínaná heterogenita tým pádom „nemôže byť hodená do jedného vreca“ (cf. Schlobinski 2001: 3–4). Autor v ďalšej svojej monografii problematiku rozvíja nasledovne: „neexistuje internetový jazyk, iba určité jazykové javy, ktoré sa v konkrétnej chvíli vyskytujú častejšie alebo zriedkavejšie“⁸ (Schlobinski 2014: 230, cituje ho: Dürscheid–Frick 2016: 72–73, vlastný preklad: V. I.). Ostré kritiky podobné tej od Schlobinského na začiatku prvého desaťročia 21. storočia sformulovala aj Christa Dürscheid (*Netzsprache – ein neuer Mythos? / Internetový jazyk – nový mýtus*): „Neexistuje internetový jazyk [...]. Namiesto všeobecných zistení ohľadom internetového jazyka musíme preniesť dôraz na analýzu jednotlivých typov online textov a diskusií“⁹ (2003: 14, vlastný preklad: V. I.). Dürscheid potvrdila mýtický charakter internetového jazyka pomocou dvoch ideí: (1) na jazykové prvky považované za špecifické pre internet nachádzame príklady aj mimo internetu a v časoch pred internetom; (2) *netspeak*, s ktorým Crystal pracuje ako s jedinečným jazykovým variantom („genuine language variety“, 2001: 92), nemôže byť jednotný, keďže „jazyk digitálnej komunikácie“ závisí od situácie a od jednotlivca (Dürscheid 2003; cf. Istók–Szerdi 2016a: 59, 2016b: 363). Podobný názor má aj Lars Hinrichs: „Písaná jazyková tvorba je vždy zložitejšia a vyžaduje si viac plánovania v porovnaní so spontánnou rečou. Závisí jedine od rozhodnutia používateľa, či e-mail naplánuje ako tradičné písané textové typy“¹⁰ (2006: 21, vlastný preklad: V. I.).

Na označenie spôsobov lingvistického využitia CMC, presnejšie interaktívnych kyberžánrov (hlavne četu a aplikácií s okamžitými správami) nájdeme v odbornej literatúre popri Crystalovom výraze mnoho ďalších termínov. Kathleen Ferrara, Hans Brunner a Greg Whittemore (1991) používajú pojem *interaktívny písaný rozhovor* (orig. *Interactive Written Discourse*), Martin Haase a jeho spolupracovníci (1994: 24) *nový písaný prejav* (orig. *neue Schriftlichkeit*), Eva Martha Eckkammer a Hildegund Maria Eder (2000) *virtuálna/digitálna textuálna* (orig. *virtuelle/digitale Textualität*), Gurly Schmidt (2000: 126) *oralizovaný písaný prejav* (orig. *vermündlichte Schriftlichkeit*), Michael Beißwenger *konceptuálny zmiešanec* (orig. *konzeptioneller Hybrid*) (2000: 44) a *komunikácia postavená na internete* (orig. *Internetbasierte Kommunikation*) (2007), David Crystal (2001: 48) *netová reč* (orig. *Netspeak*), Angelika Storrer (2001: 10) *diskusia písaná na stroji* (orig. *getipte Gespräche*), Uwe Wirth (2005:

⁸ V pôvodnom jazyku: „Das Internet konstruiert einen komplexen sprachlichen Raum, der durch zahlreiche Parameter wie Medium, Herkunft der User, Software, Schriftsprache versus gesprochene Sprache usw. gekennzeichnet ist. In Abhängigkeit von den Konstellationen der einzelnen Parameter bilden sich einzelne funktionale Mediengattungen und Stile aus – es gibt weder die noch eine Internetsprache, sondern nur spezifische sprachliche Phänomene, die mehr oder weniger häufig auftreten“.

⁹ V pôvodnom jazyku: „Den Sprachgebrauch im Internet gibt es nicht, die Netzsprache gibt es nicht. [...] Statt weiter allgemeine Beobachtungen zur Sprache im Internet anzustellen, sollte künftig der Schwerpunkt auf die Analyse einzelner Text- und Diskursarten im Internet gelegt werden“.

¹⁰ V pôvodnom jazyku: „Written language production is always more complex than spontaneous speech and involves considerably more planning. If users wish, e-mails can be as thoroughly planned as any traditional written text type“.

72) *písaný pokec* (orig. *schriftliches Plaudern*), Francisco Yus (2011) komunikácia cez internet (orig. *Internet-Mediated Communication*) a Andreas H. Jucker a Christa Dürscheid (2013) *komunikácia z klávesnice na obrazovku* (orig. *Keyboard-to-screen Communication*).

3. TERMINOLOGICKÝ PREHĽAD (MAĎARSKÁ NETOVÁ JAZYKOVEDA)

Kým v anglickom a v nemeckom jazyku sa zrodil veľký počet prác dokumentujúcich jazykové a semiotické charakteristiky digitálnej komunikácie, či analytických prác (niekoľko výborných príkladov: Herring–Stein–Virtanen eds. 2013, Marx–Weidacher 2014, Dürscheid–Frick 2016), v maďarskom jazyku bolo publikovaných iba šesť rozsiahlych prác z okruhu internetovej jazykovedy. Zoltán Bódi vo svojej monografii s názvom *Jazyk svetovej siete* (orig. *A világháló nyelve*, 2004) predstavil výsledky sociolingvistického prieskumu a zväzok *Komunikácia internetového veku* (orig. *Az internetkorszak kommunikációja*, 2005), ktorý editovali spolu s Gézom Balázsom, obsahuje prevažne práce založené na kvalitatívnych analýzach. Všeobecný opis používania emotikonov v rokoch po prelome 20. a 21. storočia napísali Zoltán Bódi a Ágnes Veszelszki v ich spoločnej knihe *Emotikony* (orig. *Emotikonok*, 2006), ktorá je podľa Gézu Balázsa „unikátnym dielom v medzinárodnej a maďarskej semiotike, histórii písania a histórii skúmania interpunkčných znamienok“¹¹ (Balázs 2006a: 502, vlastný preklad – V. I.). V roku 2017 bola vydaná monografia Ágnesy Veszelszkej s názvom *Internetová jazykoveda* (orig. *Netnyelvészet*, 2017a), ktorá vďaka svojej aktualite a komplexite doplnila medzeru, nechajúc po sebe vyššie vymenované diela. Ádám Porkoláb vo svojej knihe *Webový denník a blogový biznis* (orig. *Webnapló és blogbiznisz*, 2018) sa ako prvý odhodlal na detailné predstavenie istého kyberžánru v maďarskom jazyku. V tejto súvislosti sa dá spomenúť práca autora príspevku s názvom *Používanie futbalového jazyka na internete (Komunita, mémy, slovtvorba)* (orig. *Internetes futballnyelvhasználat (Közösség, mémek, szóalkotás)*, Istók 2018b), ktorá skúma komunikačno-jazykovú prax digitálnej futbalovej komunity. Výskum digitálnej komunikácie v maďarskom jazyku nie je príliš bohatý, ale jeho postupne narastajúcu odbornú literatúru spestrujú diela *Informatická technológia a jazyk* (orig. *Informatikai technológia és nyelvhasználat*, Balázs szerk. 2002), *Nové javy v maďarskom jazyku (Új jelenségek a magyar nyelvben)*, Balázs–Grétsy szerk. 2004) a *Internet – Škola – Materinský jazyk* (orig. *Internet – Iskola – Anyanyelv*, Biró–Bodó szerk. 2016), ktoré sa okrem iného vyznačujú aj rozsiahlym obsahom ohľadom internetovej jazykovedy.

Kristóf Nyíri už v polovici 90. rokov ukazuje na hovorový charakter digitálnej komunikácie: „Základnou formou networkingu je e-mail, [...] štýl e-mailových správ [...] je podobný štýlu hovorového jazyka. Texty e-mailov sa hemžia od chybných, nekoherentných viet. [...] Rýchlosť siete, tlak komunikačnej situácie pôsobia proti premyslenej, reflektujúcej štylistike“¹² (1994: 19, vlastný preklad: V. I.). O niekoľko rokov neskôr sa Ádám Kis vyjadruje nasledujúco o pokeci na internete, ktorý sa dnes spája hlavne s aplikáciami okamžitých správ (napr. Facebook Messenger, WhatsApp, Viber): „Na počiatku bola [...] reč, potom nasledovalo písmo. Týmto reč nezmlzla, boli ako súbežné koľaje v čase. Keď tí, čo sedia pred počítačom »kecajú ako posadnutí« na internete, vracia sa niečo, čo už pominulo, alebo sa skôr znovuzrodí, keďže písaný dialóg si zanechá jedinečnú, neplánovanú, svojprávnú štruktúru verbálneho dialógu, ktorý sleduje seba a svoje okolie a vplyvy z nečakaných zdrojov zintegruje

¹¹ V pôvodnom jazyku: „a nemzetközi és magyar szemiotikában, írástörténetben, írásjeltörténetben páratlan munka”.

¹² V pôvodnom jazyku: „A networking alapvető formája az e-mail, [...] az e-mail-üzenetek stílusa [...] közel áll a beszélt nyelv stílusához. Az e-mail-szövegek hemzsegnek a hibásan induló, inkoherens mondatoktól. [...] A hálózat gyorsasága, a kommunikációs helyzet nyomása a mérlegelő, reflektáló fogalmazás ellenében hat”.

do seba“¹³ (1997, vlastný preklad: V. I.). Vyššie uvedené závery Nyíriho a Kisa považujeme Ilona Szerdi a ja za počiatok maďarskej internetovej jazykovedy (viď Istók–Szerdi 2016a: 60).

Na pomenovanie CMC či jazyka interaktívnych kyberžánrov nachádzame veľký počet príkladov aj v maďarskej odbornej literatúre. Najviac termínov sa dá pravdepodobne pripísať Ádámovi Kisovi: v roku 1997 použil termín *písaný dialóg* (orig. *írásos dialógus*), v roku 1999 *písaný rozhovor* a *počítačové písanie* (orig. *írott párbeszéd* a *számítógépes írás*, 1999a, 1999b), v roku 2002 (cituje: Balázs 2005: 37) „*rozpísanie*“ (ako písanú verziu rozhovoru; orig. *párirat*). György Sebestyén (1997) použil výraz *elektronický písaný prejav* (orig. *elektronikus írásbeliség*), Zoltán Bódi *písaný ústny prejav* (orig. *írott beszélt nyelv*, 1998: 186) a *symbolické písanie* (orig. *szimbolikus írásbeliség*, 2005: 195), Nikoletta Ágnes Érsok (2003: 100) *pokec písmom* (orig. *írva csevegés*) a *virtuálny písaný prejav* (orig. *virtuális írásbeliség*), Éva Andó (2010) *e-jazyk* (orig. *e-nyelv*), *netová reč* (orig. *netbeszéd*) a *elektronická komunikácia* (orig. *elektronikus kommunikáció*), Ágnes Veszelszki *digilekt* (orig. *digilektus*, 2010) a *digitálna komunikácia* (orig. *digitális kommunikáció*, 2016: 58), Zoltán A. Biró (2016: 72) *digitálny jazyk* (orig. *digitális nyelv*). Géza Balázs (2003: 149; 2005: 37, 40) označuje druhotný ústny prejav a druhotný písaný prejav (viď vyššie rozoberaný ongský model) spoločným pojmom *novým hovorovým jazykom* (orig. *új beszéltnyelviség*). Márton Petykó navrhuje zavedenie termínov *spontánný* a *plánovaný písaný jazyk* (orig. *spontán írott nyelv* a *tervezett írott nyelv*): kým prvý „označuje jazyk tých písaných prejavov, pri tvorbe ktorých plánovanie prebieha paralelne s realizovaním, za krátky čas, pre autora nevedomým spôsobom [...]“¹⁴, tak druhý „sa vzťahuje na tie písané prejavy, ktorých plánovanie a realizácia zaberá dlhší čas, plánovanie prebieha istý čas pred realizáciou a plánovanie je pre autora pragmaticky vedomou mentálnou aktivitou oddeliteľnou od realizácie“¹⁵ (2012: 157, vlastný preklad: V. I.). Spontánnym písaným prejavom je napríklad Messenger správa neformálneho štýlu, tweet (status na Twitteri) alebo rýchlo napísaná SMS. Štýlové črty plánovaného písania obsahuje formálny e-mail, starostlivo sformulovaný zápis do blogu alebo oznámenie na stránke vzdelávacej inštitúcie.

Osobne vidím podstatu („netovo-jazyčnosť“) netového jazyka v rozšírení minimalizačných tendencií (napr. skratky, kľúčové slová označené hashtagom, linky, reakciové tlačidlá, „solidný“ vzťah internetových stránok), preto na označenie digitálneho jazykového útvaru používam termín *minimalekt*. Minimalekt považujem za taký funkciolikt (jazykovú varietu určenú podľa funkcie), ktorý cez minimalizáciu kognitívnych operácií a fyzického úsilia slúži na uspokojenie záujmov používateľa: znižuje čas trávený písaním a zrýchli vyhľadávanie, resp. nelineárne čítanie prebiehajúce na základe kľúčových slov a vizuálnych „pomôcok“ (cf. Istók 2018a: 22–24; základy tohto konceptu mienim bližšie predstaviť v niektorej budúcej štúdií).

¹³ V pôvodnom jazyku: „Kezdetben volt [...] a párbeszéd, majd jött az írás. Ez ugyan nem szüntette meg a párbeszédet, két sínpar szaladt az időben. Amikor az interneten a gép előtt ülök »megszállottan csevegnek«, visszatér valami, ami elmúlt, inkább újjászületik, hiszen az írásos dialógus megtartja a szóbeli párbeszéd sajátos, nem tervezett, önmagára és a környezetre figyelő, a nem várt helyekről érkező hatásokat is magába építő öntörvényű felépítését”.

¹⁴ V pôvodnom jazyku: „azoknak az írott megnyilatkozásoknak a nyelvhasználati módját jelöli, amelyek produkciója során a tervezés a kivitelezéssel párhuzamosan, rövid idő alatt, a megnyilatkozó számára pragmatikailag nem tudatos módon [...] megy végbe”.

¹⁵ V pôvodnom jazyku: „azokra az írott megnyilatkozásokra vonatkozik, amelyek tervezése és kivitelezése egyaránt hosszabb időt vesz igénybe, a tervezésnek van a kivitelezést időben megelőző szakasza, valamint a tervezés a megnyilatkozó számára pragmatikailag tudatos, a kivitelezéstől elkülöníthető mentális műveletként valósul meg”.

V predchádzajúcom desaťročí v odbornej literatúre maďarskej netovej jazykovedy sa z vyššie uvedených termínov najviac rozšíril *digilekt* z pera Ágnesy Veszelszkej (2010). Autorka tento pojem používa na „pomenovanie jazyka a nového jazykového útvaru“ CMC (2017a: 36). I keď Tamás Péter Szabó (2012) a Ádám Porkoláb (2018: 14–15) nasledujúc hore uvedenú nemeckú analógiu nepokladajú za dôsledné považovať používanie jazyka CMC za lekt (varietu), Veszelszki presvedčivo argumentuje za označenie digilektu za jazykový útvar. Načrtá systém lektov, možnosti na ich triedenie (2017a: 36–38), a potom dokazuje zmysluplnosť svojho termínu pomocou Trudgillovej definície jazykových útvarov: jazykovou varietou môže byť „ľubovoľný druh jazyka – dialekt, výslovnosť, sociolekt, varieta štýlu alebo register – o ktorom chce jazykovedec diskutovať ako o *osobitnej entite* [vzdvihnuté odo mňa: V. I.]“¹⁶ (Trudgill 1997: 63, cituje: Veszelszki 2017a: 38, vlastný preklad: V. I.). Podľa Veszelszkej môžeme na základe zámeru daného výskumu považovať digilekt za (1) sociolekt, (2) mediolekt a (3) štýlovú varietu. Teoretické základy autorky môžeme zhrnúť nasledovným spôsobom (2017a: 38–41): Digilekt, podobne ako (1) sociolekt, je varieta jazyka, ktorá sa dá pripísať určitej sociálnej skupine, hlavne mladším generáciám, alebo v širšom zmysle skupinám používajúcim počítač na odlišné aktivity (napr. prácu, zábavu); ako (2) mediolekt (termín pochádza od Löfflera: 1985) je lekt „predurčený“ mediátorom komunikácie, médium, v prvom rade počítačom; a ako (3) vrstva štýlu nie je na sociálnom alebo územnom základe (Trudgill 1997: 63; Wardhaugh 1995: 48), ale je postupne vytvoreným a funkcionálne oddeliteľným spôsobom komunikácie (Szathmári 2004: 198). Veszelszki z týchto troch prístupov uprednostňuje posledný: sociolekt považuje za príliš obšírny (digilekt nepatrí iba mladším), mediolekt za príliš zjednodušujúci (digilekt má vplyv aj na nedigitálne média) (cf. Istók 2017b: 510).

4. NETOVÝ JAZYK AKO ILUZÓRIKUM

István Lanstyák označuje jazyk za iluzórikum, keďže nepochádza zo skutočného sveta, ale zo sveta ideológií a ilúzií (2018: 7). Ideologický základ jazyka pochádza odtiaľ, že spoločnosť, politika, kultúra, ba dokonca aj veda môže pomocou neho presadzovať svoju vlastnú ideológiu, radikálnejšie povedané: samotná ideológia je to, čo vytvorí konštrukt označovaný alebo „vyhlásený“ za jazyk (cf. op. cit. 18). Z pohľadu tejto práce nie je taký podstatný vzťah medzi jazykom a ideológiami, ako skôr medzi jazykom a ilúziami. Lanstyák tento druhý vzťah vysvetľuje nasledovným spôsobom: „[...] v pozadí každej ilúzie je vnímanie nejakej skutočnej veci: v prípade jazyka je touto skutočnou vecou jednak reč [...], jednak hromada výplodov reči (texty, diskusie)“¹⁷ (Lanstyák 2018: 7, vlastný preklad: V. I.). Jazyk teda neexistuje objektívne (i keď tradičné názory často naznačujú opak), jeho spoznanie je možné v prvom rade prostredníctvom diskusií v rámci tejto témy. Lanstyák podstatu svojho prirovnania naznačuje pomocou výrazu požičaného od Sándora N. Szilágyiho (1996: 56), a to slovnou hrou postavenou na zameniteľnosti doslovného a preneseného významu: „[...] jazyk je *tak povediac* vymyslená vec, ktorá existuje iba vďaka tomu, že o nej hovoríme“¹⁸ (19, preložené a vzdvihnuté odo mňa: V. I.).

Lanstyákov koncept môže byť vhodný aj na rozuzlenie diskusií okolo „netového jazyka“. Na základe vyššie uvedených záverov si myslím, že netový jazyk ako taký neexistuje, no

¹⁶ V pôvodnom jazyku: „a nyelv bármely fajtájára – dialektusra, kiejtésváltozatra, szociolektusra, stílusváltozatra vagy regiszterre – vonatkozhat, amelyet a nyelvész külön entitásként kíván tárgyalni”.

¹⁷ V pôvodnom jazyku: „[...] minden illúzió hátterében valamilyen valóságos dolog észlelése áll: a nyelv esetében ez a valóságos dolog egyfelől a beszélés [...], másfelől a beszélés következtében létrejövő beszéléstermek (szövegek, diskurzusok) sokasága”.

¹⁸ V pôvodnom jazyku: „[...] a nyelv mondva csinált dolog, amely azért létezik, hogy beszélünk róla”.

používanie tohto termínu za iluzórika alebo obširneho pojmu, ktorý integruje rôzne kyberžánre a rozličné texty, je prijateľné, ba priam nevyhnutné:

(1) Podľa Lanstyáka jednou výhodou iluzórikov je, že sú vhodné ako stručné označenia javov, ktoré sa dajú opísať len zdĺhavo (ibid.). Ak by sme teda termín netový jazyk odmietli, nemohli by sme pomenovať ani predmet našej analýzy (alebo ak by sa nám to predsa podarilo, tak by sme toho boli schopní iba pomocou zložitých vysvetlení), pričom by sme museli odmietnuť aj ďalšie dnes už vo vedeckých kruhoch všeobecne uznávané pojmy podobné netovému jazyku: *CMC*, *digitálna komunikácia*, *digilekt* atď.

(2) Ak by sme odmietli výraz netový jazyk, nevedeli by sme pomenovať ani vedeckú oblasť, ktorá sa ním zaoberá, keďže analogicky by sme museli odmietnuť aj termíny ako *netová jazykoveda*, *internetová jazykoveda*, *skúmanie digitálnej komunikácie* atď.

(3) Nakoniec by sme museli odmietnuť aj používanie slova *jazyk*, keďže je ešte viac heterogénny ako netový jazyk: je to oveľa obširnejší pojem.

Podľa Lanstyáka sa ešte stále nevyvinul druh reči novodobých popisov, ktorý by dokázal existovať bez iluzórikov (2018: 19). Môj záver je teda taký, že i keď netový jazyk neexistuje, nezaobídeme sa bez neho.

5. TRIEDENIE KYBERŽÁNROV

Ďalším riešením na problém prameniáci z rozmanitosti komunikačných žánrov môže byť Dürscheidove pokračovanie (2002: 59) Koch–Oesterreicher modelu (1994: 588). Koch a Oesterreicher (1994) rozlišujú mediálny a konceptuálny slovný, resp. písaný prejav. Mediálny rozmer sa vzťahuje na realizačnú (fonickú alebo grafickú) formu jazykového prejavu, pričom konceptuálny rozsah označuje jeho (písaný alebo ústny) spôsob prejavu (modalitu). Kým v prvom prípade je dištinkcia dichotomická, v druhom má plynulý charakter (cf. Istók–Szerdi 2016a: 60).

Komunikačné formy		konceptuálny	
		hovorový	písaný
mediálny	písaný	digitálny	čítanie (miestnosť) – okamžitá správa – tweet – komentár – priateľský e-mail – status – zápis do blogu – zápis do fóra – formálny e-mail
		nie digitálny	scenár – protokol – pohľadnica – odborná práca – legislatívny text
	ústny	digitálny	talkshow – telefonický rozhovor – rozhovor v rádiu
		nie digitálny	rozhovor – kázeň – odborná prednáška

Tabuľka č. 1. Pokračovanie Koch–Oesterreicher modelu (na základe Dürscheid 2002: 59 Veszelzski 2010: 5, neskôr so zmenami Istók–Szerdi 2016a: 60)

Veszelszki odlišuje typy textov (iným slovom: žánre, diskusie, komunikačné formy) digilektu od tradičných typov tak, že ich zaraďuje pod označenie *terciárne médium*. Znamená to, že „rovnať ako na strane produkcie, tak aj na strane prijímania je potrebný istý technický nástroj“¹⁹ (2017a: 42, vlastný preklad: V. I.). Autorka jednotlivé žánre triedi na základe piatich na seba nadväzujúcich kritérií: 1. nezladený – zladený; 2. plánovaný – spontánny; 3. ohraničený rozsah – neohraničený rozsah; 4. verejný – súkromný; 5. anonymný – neanonymný (op. cit. 44). Poznomenáva, že úlohu nezladených (nesúčasných) komunikačných foriem (napr. e-mail, fórum) dnes už prevzali zladené (súčasný) žánre (napr. tweet, komentár) (op. cit. 19).

Dürscheid a Frick (2016: 59–106) rozlišujú tri typy komunikačných foriem na internete: 1. primárne písané komunikačné formy; 2. primárne obrazové komunikačné formy; 3. primárne ústne komunikačné formy.

Autorky považujú za písané v prvom rade tie platformy, na ktorých používatelia komunikujú v písanej forme (napr. e-mail, WhatsApp alebo Facebook správy); poukazujú na to, že i keď sa s hovorovými prvkami jazyka stretávame v rámci každodennej digitálnej interakcie (čo je výrazne pravdivé pre dialogické a súkromné typy textov), na forme komunikácie to nič nemení: „Bolo by teda omylom nasledovať tú občasnú predstavu, podľa ktorej sú hranice hovorového a písaného jazyka na internete niekedy nejasné. Máme k pravde bližšie, ak tvrdíme, že stále ide o dve rozdielne realizačné formy: môžeme rozprávať a môžeme písať. Samozrejme môžu byť isté prechody medzi ústnym a písaným prejavom, tie sa však týkajú stylistickej roviny jazyka; odvolávame sa napríklad na tie texty, pri ktorých by sa dal očakávať formálny štýl editácie, avšak ich formálna línia stále pripomína prejavy hovorového jazyka (jazykovedným termínom ide o »konceptne ústne« texty)“²⁰ (Dürscheid–Frick 2016: 61, vlastný preklad: V. I.).

Podľa Dürscheid a Frick sa stáva čoraz viac populárnou obrazová komunikácia, z pohľadu netového jazykovedca má však iba druhotnú relevanciu v porovnaní s písanou komunikáciou. Svoj záujem jazykovedného charakteru autori vysvetľujú tým, že primárne (statické alebo dynamické) obrazové platformy, ako sú Snapchat, YouTube, Flickr, Tumblr, Instagram alebo Pinterest, môžu obsahovať aj písané správy (viď názvy YouTube videí, ich popis, kľúčové slová). Tieto sú v prvom rade také metatexty, ktoré obrázku alebo videu dodávajú doplnujúcu informáciu (t. j. dopĺňujú kontext). Typickou črtou digitálnej komunikácie je označenie, indexovanie obrázkov hyperlinkmi, čo umožňuje prepojenie podobných obsahov, resp. prepojenie na profil osoby označenej („tegovanej“) na fotke. Autori zaraďujú pod primárne obrazovú komunikáciu aj virálne mémy zaplavujúce internet. Myslia si však, že napriek popularite obrazovej komunikácie nám nehrozí „piktografický zvrät“, keďže primárne obrazové komunikačné formy obvykle pútajú pozornosť na isté texty (op. cit. 67–70).

Medzi primárne ústne digitálne komunikačné formy Dürscheid a Frick zaraďujú rozhovory cez Skype (telefonické a videové hovory), ďalej hlasové správy aplikácie WhatsApp; ich výhody oproti písaným digitálnym komunikačným formám vidia v odhodlanosti účastníkov komunikácie, v rýchlosti rozhovoru a v dodatočnej informačnej hodnote ústneho prejavu v porovnaní s čisto písaným textom (napr. s intonáciou). Poukazujú pritom na to, že ak účastníci komunikácie dodržiavajú pravidlá „komunikety“ svoju pozornosť zameriavajú výhrad-

¹⁹ V pôvodnom jazyku: „mind a produkció, mind a recepció oldalán szükséges valamilyen technikai eszköz jelenléte”.

²⁰ V pôvodnom jazyku: „Es wäre also falsch behaupten (wie es gelegentlich geschieht), dass sich die Grenzen zwischen gesprochener und geschriebener Sprache im Internet auflösen würden. Fakt ist vielmehr: es handelt sich nach wie vor um zwei getrennte Modalitäten: man spricht oder man schreibt. Dabei gibt es natürlich fließende Übergänge zwischen Mündlichkeit und Schriftlichkeit, und zwar auf der stilistischen Ebene, etwa wenn Texte, von denen man gemeinhin erwarten würde, dass sie in einem formellen Stil verfasst sein müssten, einen Duktus aufweisen, der an Äußerungen in der gesprochenen Sprache erinnert (d. h. in linguistischer Terminologie: »konzeptionell mündlich« sind)”.

ne na seba, nemajú možnosť na súčasné vykonávanie iných aktivít. Podľa autorov sa dá rozšírenosť digitálneho písania vysvetliť tým, že v jeho prípade tieto problémy nevystupujú (op. cit. 70–71).

Podľa Dürscheid a Frick sú výhody nepriamej komunikácie (v našom prípade digitálneho písania) pred priamou (face to face) interakciou nasledovné (op. cit. 17–20): (1) Písanie je jednou z nefonických komunikačných foriem, preto nemá negatívny efekt na priame okolie odosielateľa; čo sa nedá povedať o nepríjemne hlučnom telefonickom hovore; (2) účastníci komunikácie sa môžu vďaka nezladenému (nesúčasnému) charakteru písania rozhodnúť pre odkladanie alebo odmietnutie prečítania správy a napísania odpovede na danú správu; resp. pred odoslaním odpovede o jej opakovanom prečítaní, premyslení, prepísaní; (3) správy sa dajú uložiť, kopírovať, vytlačiť, preposlať; platí na ne teda príslovie: „Slová uletia, napísané zotrvá“. Dürscheid a Frick vidia druhú stranu mince takto (op. cit. 17–19): (1) Neustála digitálna prítomnosť môže vyvolať pocit vylúčenosti v tých, ktorí sa komunikácie nezúčastňujú, sú však fyzicky prítomní; toto môže byť jedným zo zdrojov častých hádok a nezhôd medzi rodičmi a deťmi. Mládež, ktorá sa zúčastňuje tzv. „kvázi-zladených“ (skoro súčasných) „pokecov“ nerada odkladá odpoveď, keďže to nevyhovuje pravidlám „netikety“: príjemca si môže myslieť, že ho ignorujú; (2) Digitálnemu písaniu chýbajú neverbálne nástroje priamej interakcie (mimika, gestá, intonácia atď.), čo spôsobuje absenciu multimodálneho charakteru danej komunikácie. Tento nedostatok sa dá do obmedzenej miery nahradiť typografickými nástrojmi (napr. polohrubým písmom, použitím emotikonov, opakovaním písmen).

6. METODIKA VÝSKUMU INTERNETOVEJ JAZYKOVEDY

Ágnes Domonkosi predstavuje tri spôsoby na empirickú analýzu internetového jazyka (2005: 143–158): 1. anketová metóda; 2. pozorovanie; 3. korpusová analýza. Anketová metóda skúmajúca jazyk jednotlivca je jedným zo základných spôsobov zberu dát sociolingvistických výskumov (2005: 149). Výhodou tejto metódy je, že sa za relatívne krátky čas môžeme opýtať veľkého počtu jednotlivcov (Kontra 2011: 49, Molnár 2010: 68) a napomáha prieskum jazykovej prestíže a jazykového postoja (Domonkosi 2005: 150).

Podľa Domonkosi jazyk fór a četových kanálov je skúmateľný v prvom rade pasívnym spôsobom, tzv. zberom dát bez priameho zásahu a metódy pragmatiky a analýzy rozhovorov sú vhodné na opis rečových udalostí a interakcií na internete (2005: 151–153). Myslím si, že funkcionálny kognitívny prístup (cf. Tátrai 2011, 2013) sa dá aplikovať pri analýze verejných textov sociálnych stránok (Facebook, Twitter, Reddit). Domonkosi predpokladá existenciu úspešného spôsobu opisu jazykovej hravosti, drsnosti, viacvýznamovosti, nesprávneho pochopenia, internetovej slovnej zásoby a internetového slangu, a „berúc do úvahy vymedziteľné množiny rečových udalostí ako základné analytické celky“²¹ (2005: 153–154, vlastný preklad: V. I.). Presnú vymedziteľnosť významu konkrétneho výrazu umožňuje ko-text, teda jazykové prostredie (pre bližšie informácie o pojme vid' Yule 1996: 21–22, Verschueren 1999: 104–106, Tátrai 2004: 482–483) a tematický kontext (vid' Tátrai 2004: 481–483).

Tretím spôsobom empirického skúmania internetového jazyka je korpusová analýza. Na základe veľkého množstva zaznamenaných textových materiálov je počítačová jazykoveda popri analýze „schopná modelovať charakteristické črty všetkých úrovní jazyka“²². Tento typ prístupu môže mať skutočne významný potenciál vo výskume vzorov slov a slovných spojení, ktoré slúžia ako základ slovníkov a databáz (Domonkosi 2005: 154–156). Domonkosi vidí podmienku úspešného výskumu v adekvátnom aplikovaní a v kombinácii metód (Domonkosi 2005: 156).

²¹ V pôvodnom jazyku: „[a] beszédesemények körülhatárolható csoportját vizsgálati alapegységként véve”.

²² V pôvodnom jazyku: „a nyelv minden szintjének sajátosságait képes modellezni”.

ZHRNUTIE

V príspevku som sa pokúsil o získanie prehľadu histórie, terminológie a metodiky internetovej jazykovedy. Prehľad ukázal, že výskumníci mali od počiatku záujem o pomenovanie spôsobov prejavu komunikácie na počítači, resp. interaktívnych kyberžánrov. Pri používaní terminológie internetoví jazykovedci dávajú závisiac od ich konkrétneho záujmu dôraz na rôzne prvky digitálnej komunikácie: (1) médium (napr. *Computer-Mediated Communication*), (2) písaný jazykový charakter (napr. *spontánny písaný jazyk – plánovaný písaný jazyk*); (3) hovorený jazykový charakter (napr. *netspeak*); (4) hybridnosť (napr. *konzeptioneller Hybrid*). Za najpriateľnejšie považujem termíny vyzdvihujúce médium (počítač, internet, digitálne alebo elektronické médium a pod.), keďže tie sú všeobecné pomenovania, ktoré nezužujú štýl prejavu: sú to teda nevyhnutné iluzóriká a obsírne pojmy integrujúce rôznorodosť.

LITERATÚRA

1. Andó Éva 2010. E-nyelv – Netbeszéd. Az elektronikus kommunikáció nyelvi jellemzői. *Tudományos Közlemények*. 11 évf. 1. sz. 31–46.
2. Balázs Géza (szerk.) 2002. *Informatikai technológia és nyelvhasználat*. Trezor Kiadó, Budapest.
3. Balázs Géza 2003. „Minden házfalat cseréljétek sms-falra”. Sms-fal mint elektronikus graffiti. *Magyar Nyelvőr*, 127. évf. 2. sz. 144–159.
4. Balázs Géza – Grétsy László (szerk.) 2004. *Új jelenségek a magyar nyelvben*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
5. Balázs Géza 2005. Az internetkorszak kommunikációja. In Balázs Géza – Bódi Zoltán (szerk.): *Az internetkorszak kommunikációja. Tanulmányok*. Gondolat – Infonia, Budapest. 25–57.
6. Balázs Géza – Bódi Zoltán (szerk.) 2005. *Az internetkorszak kommunikációja. Tanulmányok*. Gondolat – Infonia, Budapest.
7. Balázs Géza 2006. Bódi Zoltán – Veszelszki Ágnes 2006. Emotikonok. Érzelemkifejezés az internetes kommunikációban. Recenzió. *Magyar Nyelvőr*. 130. évf. 4. sz. 502–505.
8. Baron, Naomi 1984. *Computer mediated communication as a force in language change*. *Visible Language*, 18/2. 118–141.
9. Barton, David – Lee, Carmen 2013. *Language Online. Investigating Digital Texts and Practices*. Routledge, London – New York.
10. Beißwenger, Michael 2000. *Kommunikation in virtuellen Welten: Sprache, Text und Wirklichkeit*. Ibidem Verlag, Stuttgart.
11. Beißwenger, Michael 2007. Corpora zur computervermittelten (internetbasierten) Kommunikation. *Zeitschrift für germanistische Linguistik* 35. 496–503.
12. Biró A. Zoltán 2016. „Attól függ, kinek írunk...” A digitális nyelv hatása székelyföldi iskolások nyelvhasználatára. In Biró A. Zoltán – Bodó Julianna (szerk.): *Internet – Iskola – Anyanyelv. A média hatása a gyermekekre és fiatalokra*. Státus Kiadó, Csíkszereda. 72–113.
13. Biró A. Zoltán – Bodó Julianna (szerk.) 2016. *Internet – Iskola – Anyanyelv. A média hatása a gyermekekre és fiatalokra*. Státus Kiadó, Csíkszereda.
14. Bódi Zoltán 1998. Internetes kommunikáció – beszédkommunikáció. In Gósy Mária (szerk.): *Beszéd kutatás '98. Beszéd, spontán beszéd, beszédkommunikáció*. MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest. 178–188.

15. Bódi Zoltán 2004. *A világháló nyelve. Internetezőők és internetes nyelvhasználat a magyar társadalomban*. Gondolat Kiadó, Budapest.
16. Bódi Zoltán 2005. Szimbolikus írásbeliség az internetes interakcióban. In Balázs Géza – Bódi Zoltán (szerk.): *Az internetkorszak kommunikációja. Tanulmányok*. Gondolat/Infonia, Budapest. 195–212.
17. Bódi Zoltán – Veszelszki Ágnes 2006. *Emotikonok. Érzelemkifejezés az internetes kommunikációban*. Magyar Szemiotikai Társaság, Budapest.
18. Constantinovits Mihály 2018. Face revételek a nyelvtanórához – a másodlagos írásbeliség az anyanyelv-pedagógia szolgálatában. In Balázs Géza – Lengyel Klára (szerk.): *Grammatika és oktatás – Időszerű kérdések. Struktúra, funkció, szemiotika, hálózat*. ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék – Inter (IKU) – Magyar Szemiotikai Társaság, Budapest. 329–339.
19. Crystal, David 2001. *Language and the Internet*. Cambridge University Press, Cambridge.
20. Domonkosi Ágnes 2005. Az internet nyelvhasználatának empirikus kutatási lehetőségei. In Balázs Géza – Bódi Zoltán (szerk.): *Az internetkorszak kommunikációja. Tanulmányok*. Gondolat – Infonia, Budapest. 143–158.
21. Dürscheid, Christa 2002. *Einführung in die Schriftlinguistik. Studienbücher zur Linguistik*. Westdeutscher Verlag, Wiesbaden. <https://doi.org/10.1007/978-3-322-92514-5>
22. Dürscheid, Christa 2003. Netzsprache – ein neuer Mythos. *Mediensprache.net*. <https://www.mediensprache.net/archiv/pubs/2409.pdf> [2019. 02. 18.]
23. Dürscheid, Christa – Frick, Karina 2016. *Schreiben digital. Wie das Internet unsere Alltagskommunikation verändert. Einsichten 3*. Alfred Kröner Verlag, Stuttgart.
24. Eckkrammer, Eva Martha – Eder, Hildegund Maria 2000. *(Cyber)Diskurs zwischen Konvention und Revolution. Eine multilinguale textlinguistische Analyse von Gebrauchttextsorten im realen und virtuellen Raum*. Peter Lang, Frankfurt am Main.
25. Érsok Nikolett Ágnes 2003. Írva csevegés – virtuális írásbeliség. *Magyar Nyelvőr*. 127. évf. 1. sz. 99–104.
26. Falyuna Nóra 2018. Nyelvi manipuláció az interneten. In Gabos Erika (szerk.): *A média hatása a gyermekekre és fiatalokra*. IX. Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat Magyar Egyesület, Budapest. 69–75.
27. Ferrara, Kathleen – Brunner, Hans – Whittemore, Greg 1991. Interactive Written Discourse as an Emergent Register. *Written Communication*. Vol. 8., No. 1. 8–34.
28. Haase, Martin – Huber, Michael – Krumeich, Alexander – Rehm, Georg 1997. Internetkommunikation und Sprachwandel. Institut für Semantische Informationsverarbeitung, Universität Osnabrück. <http://georg-re.hm/pdf/Haase-et-al.pdf> [2019. 02. 20.]
29. Háhn Judit 2010. *Promóciós műfajok a virtuális térben. A szponzorált szöveges link, a szalaghirdetés és az üzleti honlap nyelvészeti megközelítése* [doktori értekezés]. Pécsi Tudományegyetem, Pécs.
30. Herring, Susan C. (ed.) 1996. *Computer-Mediated Communication. Linguistic, Social and Cross-Cultural Perspectives. Pragmatics and Beyond*. New Series 39. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
31. Herring, Susan C. 2001. Computer-Mediated Discourse. In Tannen, Deborah – Schiffrin, Deborah – Hamilton, Heidi (eds.): *The Handbook of Discourse Analysis*. Blackwell Publishers, Oxford. 612–634.
32. Herring, Susan C. 2004. Computer-mediated discourse analysis. An approach to researching online communities. In Barab, Sasha A. – Kling, Rob – Gray, James H. (eds.): *Designing for Virtual Communities in the Service of Learning*. Cambridge University

- Press, Cambridge – New York. 338–376.
<https://doi.org/10.1017/cbo9780511805080.016>
33. Herring, Susan – Stein, Dieter – Virtanen, Tuija (eds.) 2013. *Pragmatics of Computer-Mediated Communication*. De Gruyter, Berlin.
 34. Hinrichs, Lars 2006. *Codeswitching on the Web: English and Jamaican Creole in E-Mail Communication*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
 35. Istók Béla 2016. A „gyakoritka” szóalkotási módok tanításának problémái két szlovákiai magyar nyelvtankönyv alapján. In Maior Enikő – Tóth Péter – Varga Anikó (szerk.): *Empirikus kutatások az oktatásban határon innen és túl*. Óbudai Egyetem–Partiumi Keresztény Egyetem, Budapest, Nagyvárad. 69–83.
 36. Istók Béla – Szerdi Ilona 2016a. Az internetes nyelvhasználat napjainkban: di(gi)glosszia, minimalektus, netsztenderd? In Juhász György et al. (szerk.): *A Selye János Egyetem 2016-os Nemzetközi Tudományos Konferenciájának tanulmánykötete*. Selye János Egyetem, Komárom. 58–74.
 37. Istók Béla – Szerdi Ilona 2016b. Az internetes nyelvhasználat tanításának problémái és lehetőségei a szlovákiai magyar anyanyelvoktatásban. In Tóth Péter – Makó Ferenc – Varga Anikó (szerk.): *Empirikus kutatások az oktatásban és a pedagógusképzésben*. Óbudai Egyetem TMPK, Budapest. 363–391.
 38. Istók Béla 2017a. A netnyelvészet műhelyéből (Recenzió: Dürscheid, Christa – Frick, Karina 2016. Schreiben digital. Wie das Internet unsere Alltagskommunikation verändert). *Magyar Nyelvőr*, 141. évf. 2. sz. 262–267.
 39. Istók Béla 2017b. Digitális nyelvhasználat: bevezetés és azon túl (Recenzió: Veszelszki Ágnes 2017. Netnyelvészet. Bevezetés az internet nyelvhasználatába). *Magyar Nyelvőr*, 141. évf. 4. sz. 509–512.
 40. Istók Béla 2018a. *A Facebook-kommunikáció formai és jelentésbeli sajátosságai. Egy internetes gyakorlóközösség nyelvhasználata* [doktori értekezés]. Selye János Egyetem, Komárom.
 41. Istók Béla 2018b. *Internetes futballnyelvhasználat. Közösség, mémek, szóalkotás*. Liceum Kiadó, Eger.
 42. Istók Béla 2019. Netnyelvészeti kaleidoszkóp. *Eruditio – Educatio*. 14. évf. 1. sz. 83–99.
 43. Jucker, H. Andreas – Dürscheid, Christa 2013. The Linguistics of Keyboard-to-screen Communication: A New Terminological Framework. *Linguistik Online*, 56 (6/12). 39–64.
 44. Kis Ádám 1997. A számítógép metakommunikációja. A beszéd, az írás és a számítógépes kommunikáció. Konferencia-előadás: VII. Országos Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia, Budapest. *Magyar Elektronikus Könyvtár*. <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/tarsad/nyelvtud/szmtgps.hun> [2019. 01. 24.]
 45. Kis Ádám 1999a. Az írott párbeszéd. *Magyar Tudomány*, 106. évf. 3. sz. 347–349.
 46. Kis Ádám 1999b. Az akadémiai helyesírási szabályzat és a számítógép. *Magyar Nyelvőr*, 123. évf. 2. sz. 149–168.
 47. Kleine, W. Michael – Gale, G. Frederic 1996. The Elusive Presence of the Word: An Interview with Walter Ong. *Composition Forum: A Journal of the Association of Teachers of Advanced Composition*, 7.2. 65–86.
 48. Koch, Peter – Oesterreicher, Wulf 1994. Schriftlichkeit und Sprache. In Günther, Hartmut – Ludwig, Otto (Hg.): *Schrift und Schriftlichkeit. Ein interdisziplinäres Handbuch internationaler Forschung*, 1. Halbband. Walter de Gruyter, Berlin – New York. 587–604.

49. Kontra József 2011. *A pedagógiai kutatások módszertana*. Kaposvári Egyetem, Kaposvár.
50. Lanstyák István 2018. *Nyelvalakítás és nyelvi problémák*. Fórum Kisebbségkutató Intézet – Gramma Nyelvi Iroda, Somorja.
51. Löffler, Heinrich 1985. *Germanistische Soziolinguistik. Grundlagen der Germanistik*, 28. Erich Schmidt Verlag, Berlin.
52. Luckmann, Thomas 1986. Grundformen der gesellschaftlichen Vermittlung des Wissens: Kommunikative Gattungen. In Neidhardt, Friedhelm et al. (Hg.): *Kultur und Gesellschaft* (Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, Sonderheft 27). Westdeutscher Verlag, Opladen. 191–211.
53. Márku Anita 2015. Az internetes nyelvhasználat kutatásának lehetőségei a kárpátaljai magyarok gyakorlóközösségeiben. In Márku Anita – Hires-László Kornélia (szerk.): *Nyelvoktatás, kétnyelvűség, nyelvi tájkép. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból*. Autdor-Shark, Ungvár. 71–89.
54. Marx, Konstanze – Weidacher, Georg 2014. *Internetlinguistik. Ein Lehr- und Arbeitsbuch*. Narr Verlag, Tübingen.
55. Maynor, Natalie 1994. The Language of Electronic Mail: Written Speech? *Publication of the American Dialect Society*. Volume 78, Issue 1. 48–54. <https://doi.org/10.1215/78-1-48>
56. McLuhan, Marshall 1964. *Understanding Media. The Extensions of Man*. McGraw-Hill, New York.
57. Molnár Dániel 2010. Empirikus kutatási módszerek a szervezetfejlesztésben. *Humán Innovációs Szemle*. 1. évf. 1–2. sz. 61–72.
58. Nyíri Kristóf 1994. *A hagyomány filozófiája*. T-Twins Kiadó – Lukács Archívum, Budapest.
59. Ong, Walter 1982. *Orality and literacy. The Technologizing of the Word*. Methuen, London – New York.
60. Petykó Márton 2012. Az írott beszélt nyelvtől a spontán írott nyelv felé: A CMC interaktív diskurzustípusainak nyelvhasználatát a szóbeliség és az írásbeliség viszonylatában megnevező terminusok kritikai vizsgálata. *Első Század*, 11. évf. 3. sz. 147–178.
61. Porkoláb Ádám 2018. *Webnapló és blogbiznisz. A magyar blogoszféra netyelvészeti vizsgálata tartalomtípusok és nemek alapján*. Lingua Franca Csoport, Pécs.
62. Posteguillo, Santiago 2002. Netlinguistics and English for Internet Purposes. *Ibérica*, 4. 21–38.
63. Posteguillo, Santiago 2003. *Netlinguistics*. Universitat Jaume I., Castelló.
64. Sebestyén György 1997. A Gutenberg-galaxis és a digitális kultúra szintézise: Az elektronikus-virtuális könyvtár. *Írás tegnap és holnap*. 1. évf. 1. sz. Országos Széchényi Könyvtár. <http://epa.oszk.hu/00400/00413/00001/11sgy.html> [2019. 02. 17.]
65. Schlobinski, Peter 2001. *Rezension. David Crystal (2001): Language and the Internet*. <http://www.mediensprache.net/en/literatur/rezensionen/docs/1452.pdf> [2019. 02. 18.]
66. Schlobinski, Peter 2014. *Grundlagen der Sprachwissenschaft: eine Einführung in die Welt der Sprache(n)*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
67. Schmidt, Gurly 2000. Chat-Kommunikation im Internet – eine kommunikative Gattung? In Thimm, Caja (ed.): *Soziales im Netz. Sprache, Beziehungen und Kommunikationskulturen im Internet*. Westdeutscher Verlag, Opladen – Wiesbaden. 109–129. https://doi.org/10.1007/978-3-322-90768-4_6
68. Storrer, Angelika 2001. Sprachliche Besonderheiten getippter Gespräche. Sprecherechsel und sprachliches Zeigen in der Chat-Kommunikation. In Beißwenger, Michael (ed.): *Chat-Kommunikation*. Ibidem, Stuttgart. 3–24.

69. Szabó Tamás Péter 2012. Hatásvadász nyelvészet. *Nyelv és Tudomány*. <http://www.nyest.hu/hirek/hatasvadasz-nyelveszet> [2019. 02. 20.]
70. Szathmári István 2004. *Stilisztikai lexikon. Stilisztikai fogalmak magyarázata szépirodalmi példákkal szemléltetve*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
71. Szerdi Ilona 2016. A neologizmusok tanításának problémái és lehetőségei a szlovákiai magyar anyanyelvoktatásban. In Tóth Péter – Makó Ferenc – Varga Anikó (szerk.): *Empirikus kutatások az oktatásban és a pedagógusképzésben*. Óbudai Egyetem TMPK, Budapest. 429–447.
72. Szerdi Ilona 2017a. Helyesírás-tanítás digitális szövegekkel. In Lőrincz Julianna – Simon Szabolcs (szerk.): *A tankönyvkutatás szakmai, módszertani kérdései. A Variológiai Kutatócsoport VII. nemzetközi tankönyvkutató szimpóziumának tanulmányai*. Selye János Egyetem, Komárom. 151–166.
73. Szerdi Ilona 2017b. A lexikális jelentésviszonyok élményközpontú tanítása multimedialis szövegekkel. *Jelentés és nyelvhasználat*, 4. évf. 101–118.
74. Szilágyi N. Sándor 1996. *Hogyan teremtsünk világot?* Erdélyi Tankönyvtanács, Kolozsvár.
75. Tátrai Szilárd 2004. A kontextus fogalmáról. *Magyar Nyelvőr*. 128. évf. 4. sz. 479–494.
76. Tátrai Szilárd 2011. *Bevezetés a pragmatikába. Funkcionális kognitív megközelítés*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
77. Tátrai Szilárd 2013. Funkcionális pragmatika és kognitív nyelvészet. *Magyar Nyelv*. 109. évf. 2. sz. 197–204.
78. Trudgill, Peter 1997. *Bevezetés a nyelv és társadalom tanulmányozásába*. JGYTF Kiadó, Szeged.
79. Verschueren, Jef 1999. *Understanding Pragmatics*. Arnold, London – New York – Sidney – Auckland.
80. Veszelszki Ágnes 2010. Digilektus a lektusok rendszerében. http://www.veszelszki.hu/images/honlap/Digilektus_a_lektusok_rendszerben_VESZELSZKI.pdf [2019. 02. 17.]
81. Veszelszki Ágnes 2015. Megfontolások a digitális kommunikáció pragmatikai leírásához. In Bárdosi Vilmos (szerk.): *A nyelvi pragmatika kérdései szinkrón és diakrón megközelítésben*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 239–250.
82. Veszelszki Ágnes 2016. A netnyelvészet terminológiai és kronológiai áttekintése. In Balázs Géza (szerk.): *Jelentés a magyar nyelvről, 2010–2015*. Inter Kft., Budapest. 56–73.
83. Veszelszki Ágnes 2017a. *Netnyelvészet. Bevezetés az internet nyelvhasználatába*. L’Harmattan Kiadó, Budapest.
84. Veszelszki Ágnes 2017b. Az álhírek extra- és intralingvális jellemzői. *Századvég*, 84: 51–82.
85. Veszelszki Ágnes – Falyuna Nóra – Fodorné Tóth Krisztina – Tóth Aliz 2017. Az internetbiztonság kommunikáció- és nyelvtudományi aspektusból. In: Hülber László (szerk.): *A digitális oktatási kultúra módszertana*. Eszterházy Károly Egyetem, Eger. 163–207.
86. Wardhaugh, Ronald 1995. *Szociolingvisztika*. Osiris, Budapest.
87. Wirth, Uwe 2005. Chatten, Plaudern mit anderen Mitteln. In Siever, Torsten – Schlobinski, Peter – Runkehl, Jens (eds.): *Websprache.net. Sprache und Kommunikation im Internet*. Walter de Gruyter, Berlin – New York. 67–84.
88. Yule, George 1996. *Pragmatics*. Oxford University Press, Oxford.

89. Yus, Francisco 2011. *Cyberpragmatics Internet-mediated communication in context*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam – Philadelphia.